

К 90

3550-р

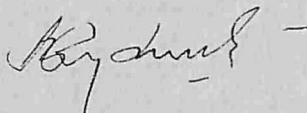
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

КУЛІШОВ Володимир Васильович

УДК 378.016:333.101

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ-2012

8818

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант - доктор педагогічних наук, професор
ВАЧЕВСЬКИЙ Мирон Васильович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
професор кафедри менеджменту і адміністрування.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
БУТЕНКО Володимир Григорович,
Херсонський національний технічний університет,
завідувач кафедри педагогіки і психології;

доктор педагогічних наук, професор
КУЛИК Євген Володимирович,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
завідувач кафедри основ виробництва
та дизайну;

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
САВЕЛЬЄВ Євген Васильович,
Тернопільський національний економічний
університет, завідувач кафедри міжнародної
економіки.

Захист відбудеться 14 грудня 2012 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

3 дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 13 листопада 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Людство вступило в інноваційний тип суспільного прогресу, у який період інтенсивного розвитку, коли зміна ідей, технологій, знань відбувається скоріше, аніж зміна одного людського покоління. Змінністю, мобільністю технологій зумовлюється трансформація сучасного економічного укладу українського суспільства у постіндустріальний. У новому інформаційному суспільстві пріоритетності має набути конкурентоспроможна система економічних знань, формування якої забезпечується, значною мірою, професійною підготовкою компетентних фахівців економічного профілю.

Модернізація навчальної діяльності, яка розпочалась у нашій країні відповідно до національної доктрини особистісно і компетентісно зорієнтованої освіти, повністю відповідає вимогам сучасного прискореного суспільного розвитку. В Україні також уже реалізується програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоздатна економіка, ефективна держава», якою передбачено сучасні економічні вимоги, в тому числі до освітньої сфери. Все виразніше актуалізується проблема розроблення концептуальних засад щодо підвищення економічної ефективності української освіти, де вагоме місце займають назрілі питання формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю.

У ході сучасного навчального процесу у вищих закладах економічної освіти треба домагатися самостійного засвоєння студентами нових знань і нової інформації, виробити потребу в самопізнанні і культурно-економічній самореалізації особистісного енергопотенціалу. Людина розумна (*homo sapiens*) у XXI ст. – це людина, яка навчається все життя і є особистістю «економічного типу». Економічний тип особистості інформаційного суспільства характеризується не лише здатністю до економічно ефективного впровадження системи професійних знань, але й умінням економічно доцільно здобувати таку систему знань. Економічно доцільною системою здобуття професійних знань є така взаємодоповнювана сукупність інформаційних ресурсів, яка оволодівається студентами із найменшою затратою сутнісних сил свого ества. Економічна ефективність системи професійних знань може бути досягнута завдяки науковому обґрунтуванню проектуально-творчого компонента у такій системі. Лише сучасний фахівець економіки із сформованою проектно-творчою компетентністю зможе суб'єктивно забезпечити об'єктивно обумовлений процес інноваційного розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізаційних процесів.

Отже в системі вищої економічної освіти актуальною і своєчасною є професійна підготовка інноваційного фахівця економіки, здатного творити і сприймати зміни та нововведення технологій, інформації, знань, швидкоплинних обставин життя. Для того, щоб готувати фахівця економіки до інновацій, необхідно модернізувати саму систему вищої економічної освіти.

Методологічні підходи до розв'язання проблеми формування системи професійних знань у майбутніх фахівців економічного профілю сформульовані у працях з філософії освіти таких вітчизняних учених: В. Андрущенко, М. Згуровського, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, І. Прокопенка та ін.

Питання вдосконалення господарського механізму, економіки, науково-технічного розвитку суспільства, планування ефективності виробництва розкриті в працях багатьох учених-економістів, які внесли значний вклад у розвиток економічної науки: І. Бланк, Г. Башнянин, С. Вовканич, М. Вачевський, В. Войцехівський, С. Генсарук, В. Голюков, Д. Богиня, С. Давимука, І. Дахно, М. Єрмошенко, О. Прокопенко, О. Кириченко, І. Корольков, В. Онищенко, В. Міщенко, І. Михасюк, А. Павленко, С. Панчишин, А. Саблук, Е. Савельєв, О. Стороженко, В. Черняк, А. Хоронжий, Й. Петрович та ін.

Зазначені дослідники не виокремлювали проектувально-творчий підхід до формування системи професійних знань у майбутніх фахівців економічного профілю, якими потенційно є старшокласники загальноосвітніх шкіл.

Наукові дослідження, які відносяться до економічного виховання та економічної освіти і підготовки молоді до ринкової економіки обґрунтували в працях відомі вітчизняні вчені: В. Андрущенко, В. Бондар, О. Падалка, В. Бутенко, В. Брюховецький, А. Вихрущ, А. Гуржій, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Мадзігон, Є. Кулик, О. Мороз, М. Мальський, А. Нісімчук, В. Олійник, І. Прокопенко, М. Шкіль, О. Шпак та ін.

Але зазначені автори приділили недостатньо уваги принципу наступності формування системи допрофесійних знань з економіки у профільній школі і професійних знань у економічних коледжах.

Значна кількість досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців економіки у вищих навчальних закладах виконана вітчизняними авторами. У наукових працях професійних спеціалістів економічної галузі знань (М. Вачевський, В. Мадзігон, І. Прокопенко, О. Падалка, В. Бутенко, Є. Кулик, Є. Савельєв, Є. Воробійов, П. Вербицька, М. Єрмошенко, С. Єрохін, О. Стороженко, І. Зязюн, Т. Тхоржевська, А. Нісімчук, О. Шпак, О. Аксьонова) актуалізуються такі важливі питання: поліпшення взаємодії освіти із сферами виробництва і досліджень, ринком праці, профілізація загальної середньої освіти із включенням економічної галузі знань, запровадження середньої професійної освіти (в т.ч. економічної), посилення інтеграції професійно-технічної освіти з економікою, взаємодія вищої економічної освіти з дослідно-інноваційною та виробничою сферами тощо.

Разом з тим зазначені вчені не ставили метою досліджень теоретико-методичні підходи до формування професійних знань у системі неперервної освіти майбутніх фахівців економічного профілю. У той же час навчально-науковий комплекс типу «школа з її економічним профілем – економічний коледж – економічний університет» може стати сприятливим навчальним середовищем для ефективного формування системи професійних знань у майбутніх фахівців з економіки, які володіють економічним профілем обдарованості і мають потребу у неперервній економічній освіті.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у галузі економічної освіти, проектно-творчий підхід до формування економічних знань у майбутніх фахівців економічного профілю залишається недостатньо дослідженим. Все відчутнішою стає відсутність дослідно-інноваційного компоненту професійної

економічної підготовки фахівців, у якому були б враховані потреби розвитку природних здібностей кожного студента: освітні, культурні, проєктувально-творчі. Лише творчо розвинутий фахівець здатний бути економічно ефективною особистістю на сучасному ринку праці. На часі наукове обґрунтування і впровадження інновацій, модернізації освітньої сфери в цілому і економічній освіті зокрема.

Отже, між теорією і практикою формування професійних знань у майбутніх фахівців економічного профілю склалися певні суперечності, які стосуються взаємодії внутрішнього особистісно-інформаційного середовища сучасних студентів і зовнішнього інформаційно-педагогічного середовища вищих навчальних закладів економічної освіти. Такі суперечності є між:

- трансформацією освіти інформаційного суспільства у вагомий фактор його економічної ефективності і недостатньою підтримкою освіти з боку держави;
- очікуваннями громадян ефективної віддачі від наявної системи формування професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю і негативною репутацією традиційної освітньої системи;
- наявністю підсистеми допрофесійного формування економічних знань старшокласників у профільній загальноосвітній школі, підсистеми професійного навчання молодших спеціалістів економічного профілю у коледжах, підсистеми професійної підготовки майбутніх фахівців з економіки у вищих навчальних закладах і відсутністю теоретико-методичного обґрунтування наукових підходів до розроблення модернізованої системи формування професійних знань учнів і студентів у неперервній економічній освіті;
- суспільною потребою у фахівцях економічного профілю, здатних до проєктно-творчої діяльності в умовах швидкозмінних технологій і недостатнім теоретичним обґрунтуванням проєктувального підходу до формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю;
- потребою фахівців економічного профілю у ключовій проєктувальній компетентності і відсутністю науково обґрунтованої методичної системи у задоволенні такої потреби у вищих економічних навчальних закладах;
- порівняно достатніми видатками з боку держави на створення економічно доцільних молодіжних проєктів і недостатньою підготовленістю студентів до самостійного розроблення і впровадження таких проєктів;
- наявністю зарубіжного досвіду впровадження модульно-рейтингової технології вивчення економіко-педагогічних дисциплін та формування системи професійних знань студентів ВНЗ і обмеженим використанням такого досвіду в ході формування системи професійних знань фахівців економічного профілю.

З урахуванням актуальності, з одного боку, і наявності вагомих суперечностей між теорією і практикою професійної підготовки фахівців економічного профілю, з другого боку, нами обрана тема дисертаційного дослідження: «Теоретичні і методичні засади формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Криворізького економічного інституту за темою «Ефективність активно-результативного етапу впровадження модульно-рейтингової технології вивчення психолого-педагогічних дисциплін», затвердженого Вченою радою інституту (протокол № 12 від 22.05.2008 року). Тема дисертації затверджена Вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 1 від 26 січня 2011 року) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29 березня 2011 року).

Метою дослідження є з'ясування і формулювання теоретико-методичних основ модернізації системи формування професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю і апробація теоретичної моделі такої системи у процесі неперервної економічної освіти.

Метою зумовлюються такі **задачі дослідження**:

1. Проаналізувати теоретичні джерела з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у системі неперервної економічної освіти.
2. Уточнити сутність понять «модернізація системи професійних знань з економіки», «майбутні фахівці економічного профілю».
3. Науково обґрунтувати способи модернізації профільного навчання з мікроекономіки у загальноосвітній школі.
4. Сформулювати теоретико-методичні засади особистісно і компетентісно орієнтованої професійної економічної освіти молодших спеціалістів у коледжах.
5. Актуалізувати інноваційну теорію і методіку формування професійних знань майбутніх фахівців економіки у вищих навчальних закладах.
6. Науково обґрунтувати, розробити і експериментально апробувати теоретичну модель модернізації системи професійних знань майбутніх фахівців з економіки в умовах навчально-наукового комплексу «школа-коледж-університет».
7. Узагальнити і впровадити результати експериментального дослідження у навчальних закладах неперервної економічної освіти.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю у системі навчальних закладів неперервної економічної освіти.

Предмет дослідження: теоретична модель модернізації системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю.

Концепція дослідження. Методологічною основою дослідження є основні положення загальної теорії пізнання, культурологічного підходу до

формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю, врахування психолого-педагогічних принципів організації навчально-виховного процесу в системі неперервної освіти, а також філософські, психолого-педагогічні ідеї та положення про взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів економічної ринкової системи господарювання, про особистість як суб'єкта діяльності та взаємин, про системний підхід як провідний принцип професійної підготовки студентів при вивченні економічних дисциплін.

Теоретичну основу дослідження становлять нормативно-правові державні документи: Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, основні положення економічної теорії, навчально-методичної літератури з економіко-педагогічних знань відомих вітчизняних і зарубіжних науковців.

Відповідно до вимог дидактики, навчання, у тому числі з основ економіки, має здійснюватись на високому науковому рівні, в органічній єдності з вихованням і розвитком учнів. Воно має бути доступним для учнів відповідного віку, проводитись у певній логічній послідовності і в тісному зв'язку з практикою.

Ці вимоги до навчального процесу забезпечуються системою таких дидактичних принципів: науковості і доступності навчання, зв'язку теорії з практикою, систематичності і послідовності, наочності, свідомості і активності учнів у навчанні, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, єдності навчання і виховання. Дидактичні принципи взаємозв'язані між собою. Застосування кожного з них сприяє реалізації всієї системи дидактичних принципів у цілому. Дидактичні принципи єдині для всіх навчальних предметів, проте застосування їх у навчанні основ економіки має свої особливості.

У процесі навчання основ економіки учні оволодівають знаннями про підприємство як основну організаційну форму економіки, менеджмент і маркетинг у підприємницькій діяльності, структуру національної економіки, фінансово-грошову систему країни, закономірності розвитку світового господарства тощо. При цьому в них не тільки формуються певні знання й уміння, але й створюються уявлення про наукові основи понять, що вивчаються.

Методи дослідження. Провідними методами дослідження методичних засад формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю є *теоретичний аналіз* науково-педагогічної, фахової економічної, філософської літератури. За допомогою теоретичних методів визначались і уточнювались понятійно-термінологічний апарат, зміст і структура економічних знань студентів під час вивчення економічних дисциплін. *Емпіричні методи* дослідження використовувались у процесі дослідно-експериментальної роботи з метою вивчення педагогічного досвіду засвоєння економічних знань у процесі вивчення економіки (аналіз навчально-методичної літератури автора, педагогічне спостереження, бесіда, діалог, інтерв'ю, анкетування, тестування), *організаційно-експериментальні* – для проведення формувального педагогічного експерименту: практичне викладання економіки на основі розроблених автором підручників та навчальних посібників з основ економічної теорії, оцінювання засвоєних

студентами економічних знань та якісно-кількісний аналіз отриманих результатів, їхня обробка із застосуванням *методів математичної статистики* для визначення рівнів сформованості знань, ціннісного ставлення особистості.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на факультеті менеджменту і маркетингу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Криворізького економічного інституту ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Львівського національного університету імені Івана Франка та інших ВНЗ України.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів:

- *вперше* з'ясовано і сформульовано теоретико-методичні засади неперервної економічної освіти в умовах навчально-наукового комплексу: школа-коледж-університет; виокремлено нові принципи відбору економічних знань: чутливості, компетентності, особистісної зорієнтованості, проектної творчості, наступності, цілісності; науково обґрунтовано теоретичну модель модернізації системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю, у якій з урахуванням принципу наступності структуровано тематичні блоки економічної теорії, ефективно взаємодіють підсистеми профільної, середньої і вищої професійно-економічної освіти, а пріоритетним є проектно-творчий підхід до поетапного формування системи професійних знань економічно обдарованих учнів і студентів;

- *уточнено* формулювання сутності понять: «модернізація системи професійних знань», яка полягає в удосконаленні змісту навчання учнів профільної школи професійним знанням з мікроекономіки, молодших спеціалістів економічних коледжів - професійним знанням з основ виробничої діяльності підприємств, студентів вищих економічних навчальних закладів – професійним знанням з міжнародних економічних відносин у світовому господарстві; «майбутні фахівці економічного профілю» - це економічно обдаровані старшокласники загальноосвітньої школи, яким притаманна як пріоритетна ключова компетентність підприємницької діяльності; молодші спеціалісти економічних коледжів, економічна обдарованість яких характеризується проектно-творчим підходом до здобуття професійних знань з економіки; студенти вищих економічних навчальних закладів, економічна обдарованість яких виявляється в креативності і пошуках інноваційних професійних знань з економіки;

- *набула подальшого розвитку* методика проблемного навчання авторських курсів “Основи економічної теорії” та “Економіка від простого до складного”, «Мікроекономіка», “Економіка підприємства”, “Мікро-макроекономіка”, “Економічний довідник підприємця”, “Глобальна економіка” за рахунок використання проблемних питань міжпредметного змісту, компетентнісного і проектно-творчого підходів;

Практичне значення дослідження полягає у розробленні, апробації і впровадженні у навчальний процес загальноосвітніх шкіл, коледжів, ВНЗ III-IV рівня акредитації з підготовки фахівців ОКР (освітньо-кваліфікаційного рівня) за спеціальністю 7.050108 за напрямом 0501 «Економіка і підприємництво»

спеціалізації «Підприємницька діяльність», «Менеджмент організацій» навчальних програм, підручників, посібників, методичних порад з економічної теорії, використання яких дозволяє розв'язувати питання методичних засад формування системи професійних знань у процесі підготовки майбутніх фахівців економічного профілю в конкретних умовах трудової діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати, висновки та рекомендації дослідження оприлюднені в ході науково-практичних конференцій та семінарів: *міжнародних*: «Актуальні проблеми духовності» (Кривий Ріг, 2000), «Фінанси України» (Дніпропетровськ, 2011), «Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону» (Суми, 2010); *всеукраїнських*: «Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (Суми, 2010), «Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні: проблеми, рішення, перспективи» (Львів, 2010), «Оновлення концептуальних засад професійної та загальної освіти на етапі євроінтеграції» (Запоріжжя, 2011), «Глобальні суспільні трансформації та формування особистості» (Кривий Ріг, 2011), «Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств» (Кривий Ріг, 2011), «Перспективи і проблеми забезпечення розвитку відкритих конкурентоспроможних економічних систем в умовах глобалізації» (Кривий Ріг, 2011), «Актуальні проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (Словянск, 2012).

Впровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження використовуються на факультеті менеджменту і маркетингу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 2122 від 21.11.2011 р.), Криворізького економічного інституту (довідка № 01-380/03 від 08.06.2011 р.), Сумського державного університету (акт впровадження від 05.07.2011 р.), Класичного приватного університету м. Запоріжжя (довідка № 94 від 29.06.2011 р.), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 03-10/1761 від 12.07.2011 р.), Дрогобицького коледжу статистики (довідка № 65 від 16.06.2011 р.), Львівського національного університету ім. Івана Франка (економічний факультет, довідка № 2883-43 від 25.06.2011 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 18/2-187 від 14.11.2011 р.).

Особистий внесок здобувача полягає у розробці та теоретичному обґрунтуванні вихідних положень дослідження, у самостійному дослідженні теоретичних і методичних аспектів проблеми, чому сприяв багаторічний практичний досвід педагогічної роботи в системі підготовки фахівців економічного профілю до праці в умовах ринкової економіки, у підготовці підручників, навчальних посібників, навчальних програм для навчання та формування системи професійних знань у процесі підготовки фахівців економічного профілю. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано ті ідеї і пропозиції, що є результатом особистої праці здобувача. Основні положення дисертаційної роботи, її висновки та рекомендації розроблено та обґрунтовано особисто автором.

Кандидатська дисертація на тему «Повышение эффективности розничной торговли плодоовощами» захищена 15 жовтня 1987 року в Київському торговельно-економічному інституті. Матеріали кандидатської дисертації у тексті дисертації не використано.

Публікації. Основні теоретичні положення і результати дослідження даної проблеми відображено в 75 працях, зокрема: в 1 монографії, 4 підручниках (*Гриф МОНмолодьспорту України*), 18 навчальних і методичних посібниках (*Гриф МОНмолодьспорту України*), 6 навчальних програмах, 28 статтях у наукових фахових виданнях, 8 статтях у наукових виданнях, 10 матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг виконаної роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 525 сторінок друкованого тексту. Текст містить 27 рисунків, 29 таблиць. Список використаних джерел нараховує 353 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність за визначеною проблемою; здійснено характеристику наукового апарату дослідження, висвітлено ступінь її розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання; з'ясовано методологічні та теоретичні засади, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів наукового пошуку, доведено вірогідність та достовірність здобутих результатів, наведено відомості про апробацію, впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «Теорія і практика формування професійних знань майбутніх фахівців у системі неперервної економічної освіти» актуалізовано теоретико-методичні засади формування професійних знань з економіки у профільних, середніх професійних і вищих навчальних закладах в сучасних умовах розвитку українського суспільства; уточнено і сформульовано ключові поняття досліджуваної теми: «модернізація системи професійних знань з економіки», «майбутні фахівці економічного профілю»; актуалізовано передовий досвід економічної освіти в реаліях Болонського процесу.

Сучасні умови і перспективи підвищення економічної ефективності розвитку українського суспільства з'ясовано в ході аналізу філософських праць В.Андрущенка, В.Кременя, С.Курбатова, О.Рябенка. Зазначені автори характеризують сутність економічної ефективності освіти в умовах суспільства «економічності знань» і контексті людиноцентричної парадигми. Фахівці з філософії розвитку освіти виокремлюють специфіку економічно доцільних освітніх інновацій: інновації освітнього простору (В.Г.Кремень), педагогічну інноватику (С.В.Курбатов), базові принципи сучасної освітньої парадигми (В.О.Рябенко), а також науково обґрунтовують сутність поняття «економічна ефективність освіти» на рівні методології.

Розвиток економічної освіти зумовлюється новою ерою «суспільства знань», становлення якої відбувається у напрямі від техногенної до

антропогенної цивілізації. Актуальним методологічним підґрунтям інноваційного розвитку України в системі міжнародної економіки є: теоретичні і практичні аспекти підприємницької діяльності в умовах глобальної економічної системи, врахування сучасних тенденцій розвитку світової економіки: проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку; національна ідентичність і тенденції глобалізації; європейський вибір соціально-економічного розвитку України. Відтак в епоху нових суспільних і освітніх цінностей нагальною стає проблема формування «економічної людини» (Г.В.Ільїна), а також такі ключові поняття як: дидактичний принцип економічної ефективності освіти; ключова економічна компетентність; економічна здібність і економічна обдарованість.

До найважливіших загальнолюдських цінностей, без яких неможливо домогтися прогресу цивілізації, має належати широка економічна система неперервної освіти у навчальних закладах різних освітніх рівнів, будь-якої форми навчання, а також економічний всеобуч в системі освіти дорослих.

Сьогодення вимагає докорінної перебудови неперервної системи економічної освіти у нашій країні з урахуванням компетентнісного і особистісно зорієнтованого підходів. І прерогатива тут належить профільним школам, коледжам, університетам, які мають дати майбутнім фахівцям економічного профілю особистісно - ціннісні і сенситивно - доцільні знання з економічних теорій, зокрема, з мікроекономіки, національної та світової економіки, основ виробництва матеріальних благ, професійні знання глобальних процесів ринкової економіки, професійні знання із підприємництва, бізнесу, фінансової системи, менеджменту і маркетингу, інтелектуальної власності та інформації й інших важливих курсів.

Аналізу підлягали праці, присвячені теоретичним засадам навчання старшокласників за економічним профілем у загальноосвітній школі. Було виявлено, що компетентнісному і особистісно зорієнтованого підходам до профільного економічного навчання приділено недостатньо уваги. У міжшкільних навчально-виробничих комбінатах також не виявлено досвіду роботи з економічно обдарованими старшокласниками загальноосвітніх шкіл.

Педагогічна і психологічна діагностика економічно обдарованих старшокласників, її зміст і структурні особливості, наукове обґрунтування формулювання сутності виявилися поза межами уваги вітчизняних дослідників психолого-педагогічної науки, не зважаючи на вимоги особистісно і компетентнісно зорієнтованої доктрини української освіти, урядових програм щодо виявлення і педагогічної підтримки обдарованої молоді, стандартів базової і повної середньої освіти.

Науковим дослідженням з економіки у коледжах та університетах присвятили праці О.А. Даниленко, С.Т.Дуда, В.С.Марцин, Н.Г. Міценко, Яценко О.І., В.І.Орліюгло. У дослідженнях з проблем економічної освіти в коледжах нами виокремлено як ефективний досвід діяльність учнівських наукових товариств. Наукове товариство студентів - наукова студентська самоврядна організація, що сприяє розвитку студентів коледжу як багатограних, творчих та цілісних особистостей, дає можливість кожному студенту розширити

коло власних інтересів й отримати нові знання. Метою НДТС є допомога студентам у їхньому розвитку як науковців, створення умов для розкриття наукового та творчого потенціалу, розвиток наукового мислення і навичок дослідницької роботи, розвиток інноваційної діяльності. Таким чином, головне завдання НДТС можна охарактеризувати як всебічний розвиток особистостей - учасників товариства.

Основними завданнями студентського наукового товариства є: активізація різних видів пошукової, навчально-дослідної діяльності, залучення найбільш обдарованих студентів до активної участі у науково-дослідній діяльності; заохочення студентів, які досягли помітних успіхів у науково-дослідній роботі.

Функції студентського наукового товариства: формування умов для розкриття наукового та творчого потенціалу студентів; допомога у забезпеченні глибокого вивчення і освоєння дисциплін навчального плану; оволодіння сучасною методикою і навичками проведення самостійних наукових досліджень; оволодіння формами організації та проведення наукових досліджень; організація роботи студентів у науковому житті коледжу та поза ним; сприяння розвитку міжвузівського співробітництва студентів; пошук та підтримка талановитих дослідників серед студентів коледжу, надання їм всебічної допомоги.

Особливо різнобічними (І. Бланк, І. Прокопенко, А. Павленко, О. Аксьонова) є дослідження проблеми формування професійних знань у вищих економічних навчальних закладах. У ході аналізу сучасних теоретичних джерел з економіки на засадах людиноцентричного підходу виявлено розбіжність між науковими положеннями з філософії освіти, вимогами особистісно і компетентісно зорієнтованої доктрини української освіти і реальним станом формування професійних знань у неперервній системі економічної освіти. Так, сутність компетентності полягає у професійному володінні не лише знаннями, уміннями й навичками, але й у позитивному ставленні фахівця до їх здобуття і використання. Тобто, компетентісний підхід нерозривно пов'язаний з особистісно зорієнтованим, а відтак і здатністю учнів, студентів до самоосвіти (в т.ч. на всіх її рівнях): профільному, середньому, вищому. До самоосвіти, саморозвитку і культурної самореалізації до навчання в неперервній системі економічної освіти і навчання впродовж життя здатні, переважним чином, економічно обдаровані учні й студенти.

Економічно обдарований – це компетентний фахівець, здатний до оволодіння професійними знаннями з економіки з мінімальними затратами сутнісних сил ества і максимальними навчальними досягненнями у процесі неперервної економічної освіти. Економічно обдаровані учні профільної школи, економічних коледжів і студенти вищих економічних навчальних закладів відзначаються сформованістю підприємницької компетентності, передбаченої новими стандартами базової повної середньої освіти. Вимогою стандартів є розширення меж знань з урахуванням інноваційних та глобальних змін. На такій методичній засаді освітнього нормативного документа стає можливою модернізація формування системи професійних знань у майбутніх фахівців економічного профілю, які виявляють природну економічну обдарованість і

потребують підтримки для її подальшого розвитку у педагогічно доцільному навчальному середовищі. Таким педагогічно доцільним навчальним середовищем є навчально-науковий комплекс типу «школа-коледж-університет» економічного профілю.

З точки зору фахівців І. Бланка, В. Черняка, Й. Петровича, І. Михасюка, економіка – це сукупність суспільно-виробничих відносин, тобто базис певного суспільного ладу, визначальним моментом якого є відносини форми власності на засоби виробництва. У широкому розумінні економіка - це виробничі відносини в єдності з продуктивними силами, тобто народне господарство, яке складається з певних галузей, наприклад, промислового і сільськогосподарського виробництва, сфери послуг, транспорту, зв'язку тощо. Терміном економіка позначають також науки, які вивчають специфіку виробничих відносин у певній галузі або сфері суспільного виробництва. Але особистісний фактор економічно обдарованих учнів і студентів майже не актуалізується у дослідженнях з економіки.

Предметом основ економіки вважають сферу діяльності людей, пов'язану із виробництвом і використанням матеріальних благ. Основними напрямками предмета економічної науки ми вважаємо ті, що відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Багатоаспектне розуміння сутності економічної науки

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ
Наука, що досліджує проблеми ефективного використання обмежених ресурсів з метою задоволення потреб людини і суспільства
Наука про закони виробництва і обігу життєвих благ у суспільстві
Наука про економічні відносини, що складаються між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання
Наука про те, як діє людина в складних обставинах
Наука про види діяльності, пов'язані з обміном і грошовими угодами між людьми
Наука про повсякденну ділову діяльність людей і про здобування ними засобів існування
Наука про те, як людина справляється зі своїми завданнями у сфері виробництва та споживання
Наука про багатство (народне або суспільне)
Наука про вміння користуватися життям якнайкраще
Наука про вміння заробляти гроші, фінанси, створювати підприємництво і бізнес у ринковій системі господарювання
Наука про ціни, ціноутворення та роль держави у ціноутворенні
Наука про формування та витрати бюджету, систему податків та митних зборів, роль і функції банківської системи
Наука про виробництво, якість, стандарти, технології, інновації та інвестиції
Наука про розвиток та виробництво сільськогосподарської продукції
Наука про світове господарство та глобальні економічні проблеми в сучасному взаємозалежному світі

Економічна діяльність здійснюється людьми, а людина водночас є її рушійною матеріальною силою (економічним ресурсом) і метою. Виробництво життєвих благ здійснюється заради задоволення людських потреб, які й визначають зміст і розвиток економіки.

Людина - центральна ланка, рушійна сила економіки, її потреби є спонукальним мотивом економічного розвитку, адже вона одночасно є і виробником, і споживачем життєвих благ, створених в економіці.

Отже, економіка існує заради задоволення різноманітних людських потреб, а тому система формування професійних знань майбутніх фахівців економіки має бути людиноцентричною, особистісно і компетентісно зорієнтованою. Економічна освіта молоді, а потім її економічне виховання шляхом неперервної освіти - школа, професійно-технічне училище, коледж та ВНЗ із поглибленим вивченням економічних дисциплін є парадигмою нових технологій навчального процесу та формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю, які надає освіта в реаліях сьогодення.

Фундамент сучасної професійної економічної підготовки складають економічна та інформаційна освіта і виховання, які в нових умовах в реаліях Болонського процесу потребують докорінних змін в інтеграції до Європейського освітнього простору. Аналізом адаптації вищої освіти до вимог Болонського процесу займається велика кількість вітчизняних вчених: В. П. Андрущенко, М. З. Згуровський, І. А. Зязюн, К. В. Корсак, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, С. М. Ніколаєнко, Г. Г. Півняк, С. О. Сисоєва, М. Ф. Степко та інші. Досвід Болонського процесу в галузі економічної освіти полягає у врахуванні менталітету учнів, збереженні особливостей національної системи навчання і в той же час у вирішенні проблеми інтеграції навчальних закладів економічного профілю у світовий освітній простір. Цілі Болонської угоди полягають у введенні дворівневої системи освіти - бакалавра та магістра, у взаємному визнанні вузівських дипломів, освітніх кредитів і кредитних трансферів, у створенні єдиних європейських стандартів якості викладання в системі вищої освіти. Завдяки впровадженню болонських вимог наша система вищої освіти повинна орієнтуватись на підготовку фахівців європейського рівня насамперед для економіки, науки і культури України, для забезпечення її прискореного інноваційного, соціально-економічного і духовного розвитку й заради підвищення добробуту населення до європейських стандартів.

Економічна наука показує об'єктивні закономірності економічної діяльності людей, фіксує об'єктивну реальність і відтак має позитивний характер. Разом з тим, будучи нормативною наукою, вона озброює майбутніх фахівців знаннями про те, як домогтися найкращих результатів при мінімальних витратах.

У другому розділі **«Наукове обґрунтування змісту профільного навчання з економіки у загальноосвітній школі»** розглядалися питання формування у старшокласників професійних знань з мікроекономіки ринкового середовища; уточнюється сутність ключової компетентності підприємницької

діяльності, розкривається методика ознайомлення старшокласників з фінансовою системою ринкової економіки на засадах проектно-творчого підходу.

Освітня потреба старшокласників у профільному навчанні задовольняється шляхом створення мережі загальноосвітніх закладів різного типу, яка складається з однопрофільних і багатопрофільних ліцеїв, гімназій, загальноосвітніх шкіл, що мають змогу повністю реалізувати профільність навчання, а також професійно-технічних навчальних закладів, коледжів. Крім того, освітня потреба учнів старшої школи у профільному навчанні може задовольнятися в межах освітніх округів.

Ринкова економіка висунула нові умови організації процесу навчання у загальноосвітніх навчальних закладах щодо формування високих фахових знань у випускників ВНЗ на ринку праці. Репродуктивний метод навчання не задовольняє сьогодення. Суспільству необхідні фахівці з творчим мисленням, умінням орієнтуватися в конкурентному ринковому середовищі. Фундамент економічної освіти і розвитку творчих здібностей дає загальноосвітня школа, яка, крім загальноосвітніх знань, покликана проводити економічне виховання учнівської молоді, здійснювати у процесі навчання молоді набір відповідних функцій, які спонукають особистість до вибору професії та орієнтації у трудовій діяльності в умовах ринкової системи. Сенситивно доцільним змістовим компонентом професійних знань старшокласників профільної школи є мікроекономіка.

Мікроекономіка вивчає поведінку та механізм прийняття рішень окремими економічними суб'єктами – мікросистемами (індивідами, підприємствами, організаціями, домашніми господарствами), що прагнуть досягти мети за наявних обмежень ресурсів, для яких можна знайти альтернативне використання. На підставі економічних моделей вона пояснює, як ведуть себе споживачі і виробники як основні суб'єкти ринкового механізму виробництва і споживання благ, яким чином забезпечується часткова і загальна рівновага та регулювання на товарних та ресурсних ринках, попиту споживачів.

Ключовими поняттями з мікроекономіки у профільній школі є: попит споживачів, закон попиту, корисність товару, товар-замінник тощо. Серед ключових понять можна розрізнити основні і другорядні.

Попит споживачів – це потреби населення в товарах та послугах у теперішній час при існуючих цінах. Попит виражається законом попиту: при зниженні ціни попит на товари збільшується.

Пропозиція - це та кількість продукту, яку виробник бажає та спроможний виробляти і постачати для продажу на ринку за певну ціну впродовж визначеного інтервалу часу.

Якщо ціна зростає, відповідно збільшується й величина пропозиції, якщо ціна знижується, то зменшується величина пропозиції. Цю залежність називають законом пропозиції.

На пропозицію впливають такі чинники: ціна продукту, ціни на взаємозамінювані товари, витрати на виробництво, податки, інноваційна політика.

У зміст допрофесійних знань з економіки у профільній школі введено поняття про еластичність попиту і пропозиції. Відношення відсотка зміни попиту на продукт до відсотка зміни ціни називають еластичністю попиту за ціною. Цей показник характеризує ступінь реагування покупців на зміну ціни. Факторами можуть бути обсяг виробництва, якість продукції, її структура, ціна, норма процента, кредитні засоби, сфера послуг, рівень покупців і продавців, громадська думка, економічні умови.

Зазначена сукупність базових економічних понять є необхідним тематичним блоком змісту програм з економічного профілю у загальноосвітній школі. Іншим тематичним блоком є такий, що включає поняття про мікроекономічні аспекти сутності підприємств, їх види і принципи діяльності та вдосконалення господарського механізму економіки.

З урахуванням наявності компетентісного підходу в українській освіті важливо сформувані у старшокласників профільної школи адекватне розуміння поняття «підприємницька компетентність» - сукупність знань, умінь і навичок про організаційно відокремлену і економічно самостійну ланку господарювання (економіки), що виготовляє продукцію або надає платні послуги, підсилена емоційно позитивним ставленням і прагненням до створення і реалізації економічно доцільних майстер - планів, бізнес - планів, стратегічних та маркетингових планів. В умовах ринкової системи господарювання підприємство виступає її первинною ланкою, має економічну та юридичну самостійність.

У державних стандартах підприємницька компетентність віднесена до ключових. Стандарти базової і повної середньої освіти у загальноосвітній школі націлюють учнів на діяльнісний підхід до оволодіння знаннями — спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

Розуміння сутності підприємництва у профільній школі досягається завдяки педагогічно вмотивованому засвоєнню ряду основних ключових понять, які подані у таблиці 2.

Для ознайомлення старшокласників із фінансовою системою ринкової економіки ефективним виявився проектно-технологічний підхід - здатність учнів застосовувати знання, уміння та особистий досвід у навчальній пошуковій діяльності. Його сутність полягала у розробленні учнями профільної школи різноманітних фінансових проектів (бізнес-планів), які стосувалися таких сфер життєдіяльності: людина-природа, людина-техніка, людина-людина, людина-художні образи, людина-знакові системи. Проектування передбачено у змістовому наповненні стандарту освітньої галузі «Технології», у профільній програмі з основ економіки, затвердженій МОНМС України. Учні мали змогу обрати особистісно значуще середовище для розроблення навчального майстер - плану, бізнес-плану.

Капітал як фактор шкільного виробництва (продуктивної праці старшокласників) створює свій дохід, який є винагородою для учня-підприємця.

Ключові поняття з проблеми формування компетентності підприємницької діяльності у старшокласників, які навчаються за економічним профілем

Ключові поняття	Сутність ключових понять з економічного профілю навчання
Економічна самостійність підприємства	Самостійне вирішення основних питань економічної діяльності: що, як і для кого виробляти, за якою ціною продавати продукцію та як розпоряджатися одержаним прибутком, що залишається після сплати податків та інших обов'язкових платежів.
Юридична самостійність	Юридична особа з правом укладання господарських угод має власну назву, власний рахунок у банку, печатку.
Державне регулювання економіки	Система типових мір законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, які здійснюють правомірні державні заснування та громадські організації з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються.

У процесі проектування старшокласники усвідомлювали, що доходом для їхнього умовного капіталу є відсоток, тобто дохід на вкладений у виробництво первинний капітал. В кінцевому підсумку старшокласники профільної школи розглядали ринок як певну сукупність економічних відносин між різними типами підприємств та індивідами з приводу купівлі - продажу товарів та послуг, де відбувається остаточне визнання їх вартості та реалізація. Учні адекватно усвідомлювали сутність конкуренції між товаровиробниками за зниження витрат виробництва і підвищення суспільної корисності товарів.

Третій розділ «Теоретико-методичні засади формування професійних знань молодших спеціалістів у економічних коледжах» присвячено розробці лексичного мінімуму з основ економічних знань у середній ланці професійної освіти. Зокрема, виділено як необхідні і достатні такі тематичні блоки знань: систему показників виробничої діяльності підприємств як компонент професійних знань з економіки у молодших спеціалістів коледжів; методику формування фахових понять про ефективність капіталу, виробництва і сфери послуг у майбутніх фахівців економічного профілю; особливості формування знань про антикризову політику підприємств.

Узагальнено і систематизовано інформацію про вітчизняну мережу економічних коледжів, їхні спеціальності, виокремлено коледжі, які перебувають у цілісному структурному зв'язку з економічними університетами. Наприклад, Мукачівський кооперативний торгово-економічний коледж є складовою комплексу "Академія". Учні після закінчення коледжу мають право вступати до Львівської комерційної академії за скороченим терміном навчання для отримання

кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціаліста, магістра. Коледж заключив угоди про співпрацю з Мукачівським державним університетом, з Ужгородським навчальним центром Київського національного торговельно-економічного університету.

Циклові комісії суспільно-економічних дисциплін коледжу зорієнтовують пошуково-дослідницьку роботу учнів на розвиток творчої думки. У позааудиторний час органівуються конференції з вивчення ряду проблем: "Інноваційні технології в менеджменті", "Аналіз діяльності роботи райспоживспілок області". З метою профорієнтаційної роботи викладачами циклу проводиться "Аукціон економічних знань" із залученням школярів.

Викладачами циклу облікових дисциплін на належному рівні проводяться позааудиторні заходи, різноманітні конкурси, інтелектуальні ігри, на яких учні та студенти мають можливість показати рівень знань, а також свою кмітливість і таланти, уміння йти в ногу з вимогами роботодавців. Заслуговують на увагу позааудиторні заходи, що органівуються викладачами циклової комісії - зустрічі за круглим столом з випускниками навчального закладу, конкурси з дисциплін, навчально-розважальні "КВК", вечори-презентації спеціальностей "Думай! Пізнавай! Вирішуй!", "Що? Де? Коли? ".

У системі економіки особливе місце належить виробництву матеріальних благ, завдання якого умовно можна поділити на наступні чинники:

- усвідомлення важливої й соціальної значущості економічної компетентності для кожного працівника та для всього суспільства ринкової економіки;

- виховання у майбутніх працівників (учнівської та студентської молоді) прагнення і бажання працювати на благо України, ставлення до праці як до першого життєво необхідного обов'язку і духовної потреби людини;

- формування економічних знань, необхідних для виконання трудових дій, вивчення основ економіки, маркетингу та менеджменту, які стануть базою для формування професійних компетентностей практичної діяльності;

- вироблення основних загально-трудових і спеціальних умінь, необхідних для здійснення практичної трудової діяльності та виховання у студентів основ культури виробництва товарів та надання послуг;

- виробництво якісної продукції, матеріальних благ для ринку споживача.

Щоб процес виробництва здійснювався ефективно, потрібні певні елементи або причини, що зумовлюють його. Такими елементами виступають виробничі ресурси і чинники. Відомі вітчизняні вчені Г. Башнянин, Л. Томашик, А. Серєда, І. Бойчик, П. Харів, М. Холчан, З. Ватаманюк, М. Вачевський, А. Гальчинський, П. Єщенко, Ю. Палкін, Й. Петрович, С. Покропивний, В. Ковальчук, С. Мочерний, С. Панчишин, А. Савченко, А. Федоренко, Л. Швайка та інші часто ототожнюють ресурси виробництва та його чинники. Певною мірою це виправдано. Для учнів економічних коледжів методично доцільно показати різницю між виробничими ресурсами і виробничими чинниками. Для розуміння такої різниці майбутні фахівці економічного профілю (молодші спеціалісти) мають оволодіти блоком професійної лексики, який вміщено у таблиці 3.

**Необхідний мінімум професійної лексики
для учнів економічних коледжів**

Лексичний мінімум	Сутність понять з економіки у програмах для коледжів
Виробництво продукції	Перетворення ресурсів: сировини, матеріалів у потрібні для людини продукти за допомогою певного технологічного процесу
Технологічний процес	Процес виконання технологічних операцій, внаслідок яких сировина перетворюється в готовий продукт.
Ресурси виробництва:	Сукупність потенційних чинників виробничого процесу, їх можливості, джерела, що можуть бути використані у процесі створення товарів, послуг та інших цінностей;
природні	потенційно придатні для застосування у виробництві <i>природні</i> сили та речовини, серед яких розрізняють невичерпні й вичерпні (а серед останніх – поновлювані й непоновлювані);
матеріальні	всі створені людиною (рукотворні) засоби виробництва, що самі є результатом виробництва;
трудові	населення у працездатному віці, що в “ресурсному” аспекті звичайно оцінюють за трьома параметрами: соціально-демографічним, професійно-кваліфікаційним і культурно-освітнім;
фінансові	кошти, які суспільство у змозі виділити на організацію виробництва.
Чинники виробництва	Економічна категорія, що означає вже реально залучені у виробництво ресурси, параметри, що визначають протікання економічних процесів, кількість і якість утворюваного, виробленого економічного продукту;
земля	чинник виробництва у широкому понятті означає всі застосовані у виробничому процесі природні ресурси;
капітал	матеріальні й фінансові ресурси в системі чинників виробництва;
праця і підприємництво	діяльність, що потребує спроможності до організації виробництва, вміння орієнтуватися в ринковій кон’юктурі та безстрашності перед ризиком.
Додатковий продукт	Частина національного доходу, яка використовується для розширеного виробництва, створення резервного фонду, виплати дивідендів, збагачення панівного класу.

Національне багатство	Сукупність матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду для розширеного відтворення і досягнення основної мети суспільства.
Основні виробничі засоби	Засоби праці (машини, верстати, устаткування, будівлі, споруди тощо), які використовуються у декількох виробничих циклах.
Оборотні засоби	Предмети праці (сировина, матеріали, паливо тощо), що витрачаються повністю протягом одного виробничого циклу.
Невиробничі засоби	Функціонують у соціальній сфері, є: школи, лікарні, житлові будинки, культурно-освітні та спортивні заклади тощо.
Виробничі відносини	Виникають при використанні ресурсів, розподілі прибутків, організації управління процесу виробництва, використанні праці, предметів праці, засобів праці.
Економічна безпека підприємства	Стан виробничо-комерційної діяльності підприємства, при якому забезпечується дотримання його стійких економічних інтересів як системи, що самоорганізовується і саморозвивається і здатна запобігти при цьому виникненню і впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

Усі види економічних ресурсів, що знаходяться в розпорядженні людства в цілму, окремих країн, підприємств, сімей обмежені кількісно та якісно. Їх явно недостатньо для задоволення всієї гами людських потреб. У цьому і полягає принцип обмеженості, рідкості ресурсів, що приводить економічну науку до вирішення проблеми економічного вибору. На рис.1. визначено місце економічних ресурсів у виробничій діяльності підприємств.

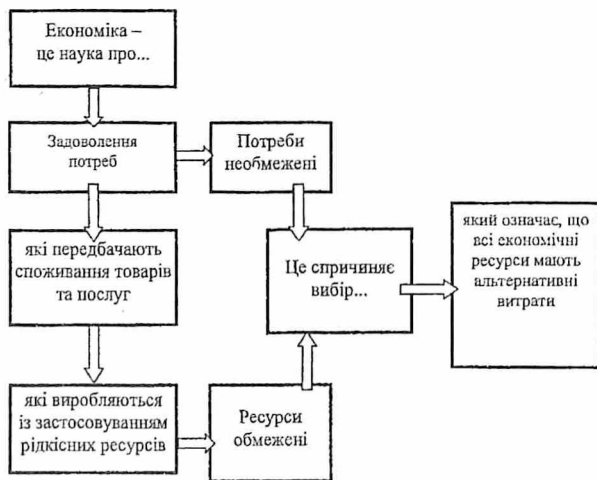

Рис. 1. Місце економічних ресурсів у виробництві

Учні економічних коледжів покликані відшукувати найкращий (оптимальний) варіант застосування ресурсів з усіх можливих – у цьому зміст вибору як економічної проблеми. Економічна наука – це і є теорія вибору оптимального економічного рішення. Важливо, щоб учні усвідомили: оптимальним буде той варіант, який забезпечує максимум результату при мінімумі витрат (що б не було “результатом” і “витратами”).

Такого ефективного розуміння учні досягали в ході складання своїх навчальних майстер - планів, бізнес - планів, стратегічних та маркетингових планів.

Економічний аспект проблеми вибору полягає в з'ясуванні: який варіант використання обмежених ресурсів забезпечить максимум прибутковості? У межах економічної науки вдалося розробити модель, що подає вибір саме як економічну проблему. Ця модель одержала назву “графік виробничих можливостей”.

Молодші спеціалісти повинні усвідомити, що модель носить фундаментальний характер і лежить в основі всіх інших економічних моделей і висновків.

Іншою важливою складовою змісту економічної освіти у коледжах є тематичний блок, присвячений сукупному суспільному продукту. Він являє собою сукупність різних товарів і послуг, створених працею сукупного працівника у різних сферах і галузях виробництва за певний інтервал часу (як правило, за рік). Ознайомлення з такими темами вимагало удосконалення організаційно-педагогічних заходів. Так, учні коледжів ділилися на мікрогрупи за інтересами до виробничих середовищ професій (Л-П, Л-Т, Л-Л, Л-Х, Л-З). Метою кожної мікрогрупи було з'ясування сукупного місцевого продукту виробництв (у межах одного населеного пункту), районного або регіонального сукупного виробничого продукту. Кожна з мікрогруп учнів після збору інформації презентувала свої навчальні продукти з опорою на електронні носії. У такий спосіб учні економічних коледжів усвідомлювали: виробництво матеріальних благ і послуг складає основу існування будь-якого суспільства, є рушієм інноваційного прогресу і розвитку людини.

За своєю натурально-речовою структурою суспільний продукт поділяється на засоби виробництва і предмети споживання. Якщо підходити до його оцінки з погляду функціональної ролі окремих складових елементів, фактичного використання, то розрізняють фонд заміщення, фонд споживання і фонд заощадження.

Якщо позначити фонд заміщення буквою С, необхідний продукт - V, а додатковий – m, то за своєю вартісною будовою сукупний суспільний продукт W визначається за формулою:

$$W = C + V + m.$$

Якщо із сукупного суспільного продукту вирахувати фонд заміщення, то отримаємо створений у суспільстві чистий продукт або національний дохід. Його можна записати таким виразом:

$$НД + V + m.$$

Особлива увага у змісті навчання економічних коледжів приділялася знанням про нематеріальні форми національного багатства: накопичений досвід людей, їх здібності, потреби, творчі обдарування, культурні цінності. Роль цього компонента в умовах ринкової економіки надзвичайно зростає. Учні підводилися до висновку про необхідність розвитку власної здатності до багатогранної культурної самореалізації в соціумі. Адже у суспільстві знань творчий потенціал працівника (науковий, художній, технічний) набуває вагомого економічного значення, оскільки ним зумовлюються бізнес-проекти і технологічні прориви в економіці.

На перший план виступають такі якості особистості, як самостійність і підприємливість. Важливою умовою підготовки майбутніх фахівців економічного профілю із високим рівнем професійних знань, безперечно, є вивчення економіки, науки, яка поєднує в собі різні види наукових напрямів. Ці питання автором у процесі дослідження висвітлювалися в науково-педагогічних роботах (підручники, навчальні посібники), які розкривають досліджувану проблему і використовуються в навчальному процесі вищих навчальних закладів України.

З огляду на фінансові та економічні кризові явища у світі, актуальними і своєчасними є професійні знання учнів коледжів про напрями використання антикризової політики в економічній безпеці діяльності підприємства та методи реструктуризації, санації і банкрутства підприємства.

Ринкові відносини суттєво ускладнюють умови господарювання і посилюють конкурентну боротьбу між господарюючими суб'єктами, що може погіршувати їхній економічний стан і, як наслідок, призводити до банкрутства. Тому завжди актуальним завданням у ринкових умовах господарювання є забезпечення економічної безпеки національних підприємств.

Вивчення і узагальнення положень вітчизняної і зарубіжної спеціальної літератури та нормативних актів показує, що в економічній теорії і практиці не існує однозначної термінології щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства. Отже, не завжди чітко розмежовуються поняття «небезпека», «загроза», «ризик». Проте всі вони як за змістом, так і за сферою застосування істотно відрізняються між собою і несуть різне змістове навантаження в системі економічних категорій і понять.

Однак, більшість дослідників проблеми економічної безпеки підприємства (О. Терещенко, З. Шершньова, С. Салила, О. Копелюк, А. Шбаргей) сходяться на тому, що економічна безпека підприємства є характеристикою виробничої системи, яка самоорганізовується і саморозвивається, тобто це стан, при якому економічні ресурси дозволяють зберегти такі головні її властивості, як рівновага і стійкість ефективного функціонування при мінімізації загроз.

Широке коло проблем, з якими пов'язана економічна безпека підприємства, вимагає їх унаочненого узагальнення і системної класифікації. Це дає змогу уявити учням коледжів відразу всю систему економічної безпеки підприємств.

Для зручності аналізу класифікацію функціональних складових економічної безпеки підприємства здійснено за розробленою автором моделлю - видовою ознакою (рис.2.).

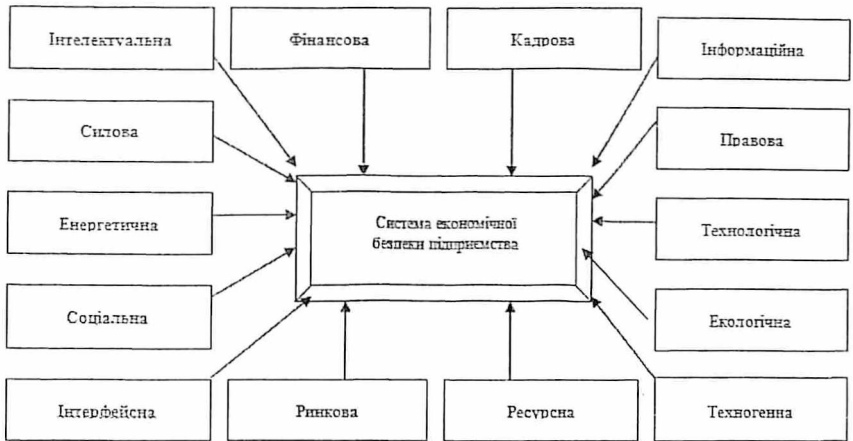

Рис. 2 . Складові системи економічної безпеки підприємства.

Доведено, що сучасне виробництво передбачає певний рівень загальної освіти і професійної підготовки працівників у галузі економіки, менеджменту, маркетингу, фінансів та інших професій, необхідних у ринковій економіці.

У четвертому розділі «Теорія і методика формування професійних знань майбутніх фахівців з економіки у вищих навчальних закладах» розглянуто теоретичні основи формування професійних знань студентів про міжнародні економічні відносини у світовому господарстві, проектний підхід до навчання студентів макроекономічних процесів на основі податків та податкової політики, інноваційна методика формування професійних знань студентів про міжнародні відносини у світовому господарстві та валютно - фінансовій системі.

Даній проблемі присвятили значну кількість наукової та навчально-методичної літератури вітчизняні та зарубіжні автори, а саме: О. Білорус, Т. Кальченко, М.Павловський, Д. Лук'яненко, В. Онищенко, Л. Федулова, Т. Корнєєва, З. Бжезінський та ін. У працях зазначених учених вказується на те, що сучасний світовий розвиток характеризується посиленням зв'язків та взаємодії між країнами. Тенденція до об'єднання викликана потребою розв'язання глобальних проблем, що стоять перед людством, серед яких – зростаюча взаємозалежність держав у економічній сфері.

Фахівці, які є викладачами економічних вишів, звертають увагу студентів на те, що світове господарство формується на основі міжнародного поділу праці, суть якого полягає в єдності двох процесів – розчленування й об'єднання виробництва, відособлення і спеціалізації різних видів трудової діяльності, в їх взаємодії, взаємодоповненні. Міжнародний поділ праці здійснюється для підвищення ефективності виробництва, раціонального розподілу економічних ресурсів.

Світове господарство – сукупність національних господарств різних країн, об'єднаних міжнародним поділом праці, виробничими, торговельними, фінансовими і науковими зв'язками. Світове господарство починає належним чином функціонувати як сформована органічна система наприкінці XIX ст. Саме в цей час створюється виробництво, здатне використовувати досягнення промислової революції. Зростає продуктивність праці, суспільне виробництво переростає національні межі, вироблені товари експортуються в більшості країн світу, розширюється ринок збуту та ввозу товарів і послуг.

Історично першою формою міжнародних економічних відносин була міжнародна торгівля. Джерелом користі від неї є порівняльна перевага, відмінності в альтернативних витратах виробництва товарів і послуг між різними країнами. Спеціалізація здійснюється у формі концентрації ресурсів у виробника, який діє з низькими альтернативними витратами.

Міжнародна конкуренція виступає глобалізаційним механізмом як спосіб об'єднання субординуючих і координуючих складових соціально-економічного влаштування, тобто перерозподіляє ресурси країн у ті галузі, де ці країни мають порівняльну перевагу. Міжнародний обмін та спеціалізація приводять до нижчих цін на імпортовану продукцію та більш високих внутрішніх цін на продукцію, яка експортується. Для світового співтовариства наслідком міжнародної торгівлі є зростання світового сукупного виробництва і споживання, а отже, зростання добробуту. На сьогодні економічна наука світового господарства має суттєві наукові здобутки як у сфері емпіричних спостережень, осмислення та узагальнення практичного досвіду, так і в галузі теоретичного аналізу та економіко-математичного моделювання.

Однак, незважаючи на очевидні здобутки економічної науки, ряд питань щодо сутності теоретико-методичних засад формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю в умовах ринкової економіки залишається не вирішеним. Йдеться про економіко-педагогічне осмислення студентами природи та механізмів економічних законів у реаліях сьогодення, перетворень, які відбуваються в глобальному економічному середовищі, гострій конкуренції та з метою забезпечення сталого розвитку вітчизняної економічної системи на основі новітніх педагогічних технологій формування високих професійних знань випускників ВНЗ як економіки, так і інформатики.

Інформатизація системи освіти як одна із ланок загального процесу розвитку суспільства має на меті підвищення ефективності навчання, а також застосування інформаційних технологій в особистій професійній діяльності, на ринку праці, у виробничих відносинах між партнерами.

Економічне навчання, в першу чергу, повинно бути зорієнтоване на ринкову економіку, її інфраструктуру та особливості функціонування держави в ринковій економіці. Спеціаліст сьогодишнього дня повинен мати сучасне економічне мислення, бути вихованою людиною, ініціативним, відповідальним, вболівати за примноження багатства та збереження трудових традицій свого народу, тобто, бути фахівцем економічного прагматизму та економічного патріотизму. Власне такого спеціаліста сьогодні чекає народне господарство України.

Зміст економічної підготовки фахівців вищих економічних закладів освіти повинен базуватися на таких чинниках: урахування взаємозв'язку між потребами держави та природними, економічними, науково-технічними, практичними сторонами їх вирішення; врахування розвитку наукового ставлення до природи, до економічної, практичної діяльності та культури особистості.

Нами розкрито методичні підходи теоретичних концепцій інноваційної діяльності міжнародних відносин світового господарства та валютно-фінансової системи. Важливою умовою економічної освіти і виховання молоді та підготовки її до економічних відносин у суспільстві є засвоєння інноваційної діяльності – курсу, що ґрунтується на інтелектуальній власності, для вміння в процесі трудової діяльності управляти інтелектуальною власністю, користуватися патентною документацією.

Світове господарство формується на основі концепцій інноваційної діяльності міжнародних відносин світового господарства та розвитку валютно-фінансової системи. Його суть полягає у єдності двох процесів – розчленування й об'єднання виробництва, відособлення і спеціалізації різних видів трудової діяльності в їх взаємодії, взаємодоповненні. Міжнародна інноваційна діяльність здійснюється для підвищення ефективності виробництва, раціонального розподілу економічних ресурсів світового господарства.

У контексті актуальності даної проблеми важливе значення має інноваційний розвиток та творчість молоді в процесі економічної освіти. Економічна система, що на сьогодні розвивається, має широкую інфраструктуру людських стосунків. У деяких напрямках діяльності відчувається нестабільність, надлишок трудових ресурсів над попитом, що надає особливе значення підготовки творчої молоді до праці в умовах конкурентного ринкового середовища.

Домінантним чинником інноваційної спроможності України, її регіонів та окремих господарських сегментів є впровадження принципово нових прогресивних технологій та перехід до випуску високотехнологічної, наукоємної продукції, що відбувається на основі інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, сервізації всієї економіки, а також нових форм навчання учнівської та студентської молоді відповідно до сучасних вимог ринку.

До цього слід додати підготовку молоді, особливо креативної, як формування в майбутньому національних еліт. Така підготовка можлива при умові вивчення економічних дисциплін, інформації, патентознавства, маркетингу, менеджменту і підприємництва.

Отже визначено, що Україна, як незалежна держава, член світового співтовариства, має активно виступати на світовій арені і включатися у розвиток взаємних господарських відносин з країнами-партнерами. Інтеграція у світове господарство - саме це є важливим фактором стабілізації народного господарства та забезпечення добробуту населення України.

Ефективною формою формування професійних знань студентів вищих економічних закладів освіти виявилися бінарні лекції з участю представників податкової служби. Студенти на численних прикладах з практики переконалися, що податкова система є найважливішою фінансово-економічною системою

людства. Податки – це обов'язкові платежі, які сплачуються фізичними та юридичними особами. Головна умова виникнення податків – створення держави, але передумова виникнення податків – розвиток товарного виробництва. Існування податків має об'єктивно необхідний характер.

Податки та їх види ґрунтуються на встановлених принципах: гласності, загальності, обов'язковості, законності, соціальній справедливості, фіскальній та економічній ефективності.

У ринковій економіці оподаткування має важливе значення тому, що є одним з головних елементів фінансового механізму ринку.

Серед головних фінансових важелів, які формують загальнодержавну систему оподаткування підприємств і організацій, є: податок на прибуток, з продажу, з експорту та імпорту, з фонду оплати праці, з приросту засобів, які використовуються на споживання.

Встановлено, що монетарна політика та інноваційна діяльність є важливим стимулом розвитку та підвищення ефективності виробництва кожної країни. Ще жодна країна не спромоглася створити ефективну економіку, ізолювавши себе від світової економічної системи. Інноваційна діяльність, міжнародна торгівля дають змогу широко розвивати виробництво таких видів продукції, для яких є найбільш сприятливі умови зовнішньоекономічної діяльності.

Студенти повинні усвідомити, що важливою проблемою, яку Україна мусить розв'язати, щоб увійти в світове господарство, є подолання відсутності конвертованого грошового обігу, який дозволив би нашій державі включитися в світову грошову систему.

У п'ятому розділі **«Експериментальний процес ефективного формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю в умовах глобалізаційних процесів»** розглянуто теоретичну модель кластерної системи формування професійних знань майбутніх фахівців в умовах навчально-наукового комплексу: профільна школа-коледж-університет. З'ясовано стан сформованості допрофесійних і професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю, показана результативність експериментальної апробації теоретичної моделі кластерної системи формування професійних знань майбутніх фахівців в умовах неперервної економічної освіти.

Сутність глобальних проблем можна визначити як зв'язки та відносини між державами і соціальними системами, суспільством у загальнопланетному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів усіх країн і можуть бути розв'язанням їх взаємодії.

Глобальні проблеми виникають від причин, що зумовлені, з одного боку, специфікою розвитку продуктивних сил, географічним середовищем, рівнем прогресу техніки, природокліматичними умовами, тобто, речовим змістом суспільного способу виробництва, а з іншого - особливістю розвитку відносин власності.

Глобалізація – це об'єктивний процес, спрямований на створення більш інтегрованої та взаємозалежної світової економіки, що ґрунтується на розвитку науки та практичному застосуванні відкритих нею законів, індустріалізації та інформатизації суспільства, які відбуваються на основі дії ринкових принципів

самореалізації та самоуправління. У монографії «Глобалізація і безпека розвитку» авторського колективу на чолі з О. Білорусом також наголошується на тому, що це є об'єктивне історичне явище і процес. Цей процес має дві основні складові: глобалізацію ринків і глобалізацію технологій виробництва.

Цій актуальній проблемі присвятили значну кількість наукових праць відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: В. Геєць, А. Мазаракі, А. Бородаєвський, К. Воронов, А. Гальчинський, Б. Одягайло, В. Кулішов, Л. Антонюк, В. Вацик, С. Трунин, О. Білорус, Д. Лук'яненко, А. Поручник, В. Чужиков, І. Бочан, І. Михасюк, G. Lafay, C. Herzog, M. Freudenberg, S. Bradford, P. Gresco, G. Hufbauer та ін., роботи яких використовуються у навчальному процесі підготовки фахівців економічного профілю.

Ми вважаємо, що знання сучасних глобальних проблем повинно системно охоплювати викладені вище положення, і пропонуємо студентам розглядати глобалізацію як комплексну теоретико-методологічну систему, що відображає дію закономірностей певного (сучасного) етапу економічного розвитку держави.

Для того, щоб домінувати на міжнародній арені, сьогодні вже недостатньо лише капіталу, потрібна об'єктивна інформація, яка стала одним із вирішальних чинників розвитку сучасного світу. Визначальним є той факт, що роль світових лідерів у виробництві інформації на сьогодні займають країни, які або в силу особливостей географічного положення (Велика Британія, Японія, Австралія), або в силу історичних особливостей (колонізація США, Канади, Австралії) протягом тривалих історичних відтинків часу розвивалися ізольовано.

Майбутній фахівець повинен засвоїти, що глобалізація охоплює всі головні сфери суспільної діяльності, включаючи політику, ідеологію, освіту, культуру, спосіб життя тощо.

На межі цих сфер діяльності виникає новий синтез, який творить глобальні і спадкові національні форми і назва якому - «кластер», «кластеризація».

Головною метою нашого дослідження є розкриття теоретичних і методичних засад розуміння та вміння майбутніх фахівців економічного профілю володіти цими поняттями («кластер», «кластеризація»), вивчення сутності класифікації кластерів, кластерного аналізу, набуття досвіду використання кластерних моделей тощо.

Кластерам сьогодні відводиться провідна роль. Тому досліджувалася їх природа, масштаби, організаційні форми, вплив на конкурентоспроможність міста, галузі, регіону, країни, зв'язок з продуктивністю, інноваціями, розвитком економіки, інвестиціями, життєвий цикл кластера, глибина та складність цього феномена.

Нами в процесі дослідження розроблена теоретична модель кластерної системи економічної освіти з використанням інноваційних новітніх технологій, як показано на рис. 3, важливість міжсуб'єктних інноваційних зв'язків як особливого компонента, що значною мірою визначає швидкість перетворення знань у технології та їх дифузії в економіці.

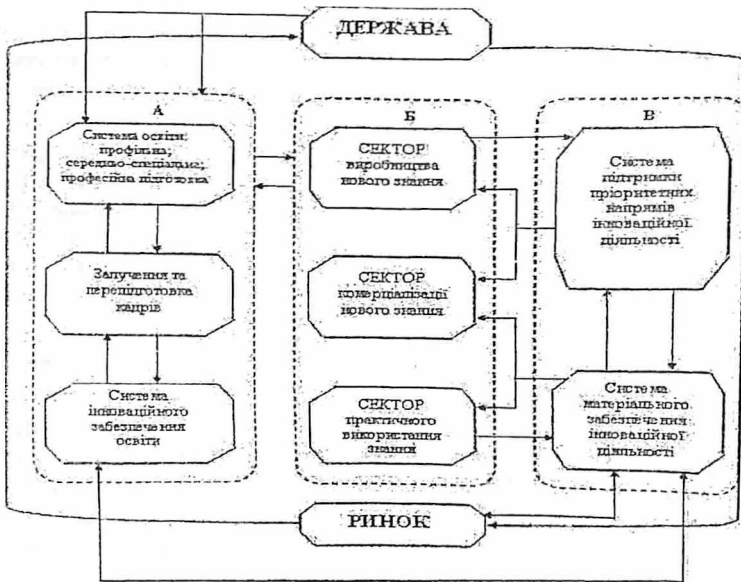

Рис. 3. Теоретична модель кластерної економічної освіти

Отже, проведені дослідження сучасної світової глобалізації в економічних процесах та їх наслідки дають основу стверджувати, що поступовий і неухильний розвиток суспільства до вершини прогресу актуалізує проблему економічної освіти підрастаючого покоління, збагачення професійними знаннями, які необхідні в нинішніх умовах глобалізації економіки та господарської діяльності, і, в першу чергу, знаннями економіки, інформатики, маркетингу, а для створення конкурентоспроможної продукції - знаннями з інтелектуальної власності.

Першочерговим та невідкладним завданням закладів освіти для формування системи професійних знань у випускника навчального закладу є створення конструктивного варіанта вивчення тих дисциплін, які відповідають вимогам часу і, насамперед, ринкової економіки, в умовах якої зростає роль таких соціальних цінностей, як знання, компетентність, професіоналізм, уміння створювати нове, прогресивне, що формує в кінцевому результаті особистість, готову до різних видів економічної діяльності.

У процесі дослідження доведено, що на сьогодні якісно-кількісні параметри педагогічних освітніх процесів у системі неперервної освіти, їх інтенсивність та результативність залежать насамперед від освіти суспільства, або від потужності інноваційного потенціалу суспільства у процесі підготовки фахівців економічного профілю. Інноваційний потенціал суспільства – це рівень освіти, тих знань, які отримує молодь у процесі навчання, при формуванні спеціаліста з високим рівнем фахових знань економіки, міжнародних глобальних проблем, інформаційних технологій, іноземних мов, інтелектуальної власності, високої культури ділового спілкування для трудової діяльності в конкурентній ринковій економіці.

Дослідницько-експериментальні роботи проводилися у Криворізькому економічному інституті ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. Івана Франка і мали на меті апробацію наукових розробок автора у навчальному процесі. Аналіз результатів експерименту проводився виходячи з умов входження освіти України до єдиного європейського освітнього і наукового простору, суттєвих змін в організації навчально – виховного процесу.

У процесі експерименту автором в підручнику «Мікро – макроєкономіка», навчальних посібниках «Економіка підприємства: теорія і практика», «Мікроєкономіка: теорія і практикум», «Макроєкономіка: теорія і практикум», «Глобальна економіка» відповідно до кожної теми навчальної програми були розроблені тестові завдання, які мали різні ступені складності. Всього нараховувалося близько 500 запитань із курсів вищезгаданих економічних дисциплін. Завдання є комплексними, охоплюють усю програму дисципліни, повністю відповідають програмним вимогам, які після належного засвоєння формують необхідний рівень професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю.

З метою вивчення стану сформованості професійних знань нами було проведено опитування учнів профільних шкіл, коледжу та студентів других-п'ятих курсів факультетів міжнародної економіки та обліку і аудиту Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана». Результати опитування, перш за все, показали розуміння важливості та необхідності зростання професійних знань, залежності успішності навчання від рівня її сформованості.

У процесі констатувального експерименту було виявлено критерії та показники сформованості професійних знань в учнів і студентів.

Критерії особистісної зорієнтованості полягали в емоційно – позитивному ставленні до здобуття основ економічних знань. Основними показниками були : бажання в отриманні знань, самостійність у здобутті економічних знань, економічне лідерство.

Критерій креативності полягав у здатності учнів та студентів до проектно – творчої діяльності з економіки. Показниками такого критерію були: формулювання творчих задумів, визначення алгоритму послідовності реалізації майстер – плану, бізнес – плану, здатність до їх оформлення з урахуванням професійних вимог.

Критерій компетентності полягав у професійному володінні економічними знаннями та умінням і здатністю засвоєння та використання їх у професійній діяльності. Показником даного критерію були: знання, уміння, здатність до впровадження майстер – плану, бізнес – плану тощо.

З урахуванням зазначених критеріїв та показників були виокремлені рівні сформованості професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю: високий, достатній, середній. Були сформовані контрольні і експериментальні групи учнів та студентів в умовах навчально – наукового комплексу: школа – коледж – університет.

У контрольних групах навчання здійснювалося за традиційних педагогічних умов, а в експериментальних групах реалізувалася теоретична модель кластерної системи освіти.

У період апробації експериментальних програм з економічних знань у профільних школах, коледжах та вузах була виявлена їхня ефективність.

З метою виявлення стану сформованості фахових знань з економіки в учнів та студентів навчальних закладів різного рівня було зроблено експериментальний зріз. В ході констатації з'ясувалося: знання високого рівня мають 10% учнів профільної школи, учні коледжу – 15 %, студенти вузів – близько 20%; знання достатнього рівня мають 20 % учнів профільної школи, учні коледжів - 24,5 %, студенти вузів – 29% ; знання середнього рівня - 44,2 % учні профільної школи, учні коледжів - 46 % , студенти - 38 % .

Кількісний і якісний аналіз показників навчальних досягнень учнів і студентів засвідчує необхідність використання запропонованої теоретичної моделі кластерної системи економічних знань.

Основними напрямками вдосконалення професійних знань майбутніх фахівців з економіки обрали: економіко – правовий - учні (допрофесійна освіта) 21%, дослідницький - учні коледжу (32%), педагогічний - бакалаври (33%), професійний - студенти (31%) (рис. 4).

На основі експерименту з'ясувалося, що найбільше студентів - майбутніх економістів цікавить бажання підвищити свій професіоналізм (86%), зробити навчання цікавим (81%), попит на інформаційні джерела (61%).

Рис. 4. Основні напрямки вдосконалення професійних знань.

Експеримент дав нам підставу стверджувати, що переважаючими мотивами розвитку та формування професійних знань є ті, які виникають з потребами в саморозвитку і самовираженні (84%), оскільки зовнішні оцінки успіхів та невдач не можуть забезпечити такого результату, як особистісна впевненість у необхідності саморозвитку.

Для порівняння двох сукупностей результатів засвоєння навчального матеріалу (відповідно студентами експериментальних і контрольних груп) у дослідженні було застосовано загальновідомий критерій Фішера.

Отже, позитивна динаміка аналізу експерименту засвідчує доступність навчально-методичних матеріалів та сформованості економічних понять, умінь і навичок у майбутніх фахівців економічного профілю відповідно до завдань їх економічної підготовки.

ВИСНОВКИ

Переходом народного господарства України до ринкової економіки зумовлюються кардинальні зміни у професійній підготовці фахівців економічного профілю. Посилюється роль економічної пропаганди, економічного виховання, економічних знань: випускники навчальних закладів мають усвідомлювати суть економічних перетворень, їх соціальні орієнтири й наслідки. Логікою дослідження доведено, що вагоме місце займає обґрунтування концептуальних основ неперервної економічної освіти. Система неперервної економічної освіти має бути особистісно і компетентісно зорієнтованою. З урахуванням зазначеної освітньої доктрини формулювалися такі **висновки про результати наукового дослідження:**

1. Проаналізовано теоретичні джерела з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у системі неперервної економічної освіти: профільної - у загальноосвітніх школах, професійної - у молодших спеціалістів коледжів, вищої професійної - у бакалаврів і магістрів університетів.

Проведений теоретичний аналіз соціально-психологічних, економічних і педагогічних джерел, які використовуються у навчальному процесі економічних навчальних закладів, дозволив уточнити соціально-психологічну сутність таких ключових фахових понять: теоретичні основи економічного навчання в національній школі, науково-методичне обґрунтування підготовки фахівців з мікроекономіки в ринковому середовищі, формування економічних знань студентів ВНЗ про виробництво матеріальних благ, національна і світова економіка, основні передумови глобальних економічних проблем.

Соціально-психологічна взаємодія різних суспільних верств в умовах ринкової економіки розглядається як співвідношення соціальних, психологічних та педагогічних аспектів у їх органічному поєднанні. Зазначений феномен є об'єктом навчання, засвоєння учнями та студентами професійних знань з економічних дисциплін, які достатні і необхідні майбутньому фахівцеві економічного профілю сьогодення на ринку праці.

2. Уточнено сутність понять «модернізація системи професійних знань з економіки», «майбутні фахівці економічного профілю». Модернізація системи професійних знань з економіки полягає в удосконаленні змісту навчання учнів профільної школи професійним знанням з мікроекономіки, молодших спеціалістів економічних коледжів - професійним знанням з основ виробничої діяльності підприємств, студентів вищих економічних навчальних закладів - професійним знанням з міжнародних економічних відносин у світовому господарстві. Результатом модернізації є ієрархічна система професійних знань з економіки, яка поетапно оволодівається економічно обдарованими учнями та студентами у сприятливих педагогічних умовах навчально-наукового комплексу: профільна школа-коледж-університет.

Майбутні фахівці економічного профілю - це економічно обдаровані старшокласники загальноосвітньої школи, яким притаманна ключова компетентність підприємницької діяльності як пріоритетна; молодші спеціалісти економічних коледжів, економічна обдарованість яких характеризується проектно-творчим підходом до здобуття професійних знань з економіки; студенти вищих економічних навчальних закладів, економічна обдарованість яких виявляється в креативності і пошуках інноваційних професійних знань з економіки.

3. Науково обґрунтовано способи модернізації профільного навчання з мікроекономіки у загальноосвітній школі, серед яких педагогічно доцільною є методична система, пріоритетними компонентами якої є проектно-творчі способи оволодіння допрофесійними знаннями з економіки і формування ключової компетентності підприємницької діяльності старшокласників.

Відзначено, що в Україні вже зроблені перші кроки до запровадження профільної економічної освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, створення фундаментальної основи для розбудови цілісної системи неперервної економічної освіти, котра перебуває на етапі складного, але послідовного утвердження. Це проявляється у діяльності економічних ліцеїв, гімназій, колегіумів, економічних класів у загальноосвітніх школах, а також в організації вузівської підготовки і післядипломної освіти вчителів технологій і викладачів економічних дисциплін, які залучаються профільною школою. На даний час випущено значну кількість підручників, навчальних посібників з урахуванням вимог нових стандартів особистісної і компетентісно зорієнтованої базової і середньої освіти, які скеровані на формування у майбутніх випускників високого рівня допрофесійних знань в галузі економіки. Тому педагогічна система допрофесійної економічної освіти учнів профільної школи є головним джерелом інноваційної моделі розвитку економіки з урахуванням її місцевих особливостей.

4. Сформульовано теоретико-методичні засади особистісно і компетентісно зорієнтованої професійної економічної освіти молодших спеціалістів у коледжах. Доведено, що в економіці, яка базується на знаннях, основним ресурсом розвитку виступає науково-технічний потенціал країни, залучений до регіонального ринку праці, до малого і середнього бізнесу. Тому педагогічна система професійної

економічної освіти молодших спеціалістів є головними джерелом інноваційної моделі розвитку економіки з урахуванням її регіональних особливостей.

Вагомою теоретичною засадою професійної економічної освіти молодших спеціалістів у коледжах є зміст системи показників виробничої діяльності підприємств регіонального підпорядкування. Ефективною методичною засадою формування професійних знань у майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю є використання активної форми взаємодії учнів і викладача та інтерактивної форми взаємодії учнів з учителями, педагогічно вмотивована актуалізація методів реструктуризації, санації і банкрутства.

5. Актуалізовано інноваційну теорію і методикку формування професійних знань майбутніх фахівців економіки у вищих навчальних закладах. Для того, щоб захистити економічний суверенітет України, основними складовими елементами якого є розвиток продуктивних сил, техніко-економічних відносин, відносин економічної власності і господарського механізму, необхідно подолати істотне відставання у розвитку вищої та середньої освіти. Для цього важливо створити сприятливі педагогічні умови для навчання у магістратурі економічно обдарованих студентів, які мають стати фахівцями з високим творчим, інтелектуальним, організаторським потенціалом, що запобігатиме зниженню інтелекту нації, сприятиме зміцненню кадрового потенціалу у вітчизняній економіці.

6. Науково обґрунтовано, розроблено і експериментально апробовано теоретичну модель модернізації системи професійних знань майбутніх фахівців з економіки в умовах навчально-наукового комплексу «школа-коледж-університет»; з'ясовано і сформульовано теоретико-методичні засади неперервної економічної освіти в умовах навчально-наукового комплексу: школа-коледж-університет; виокремлено нові принципи відбору економічних знань: сенситивності, компетентності, особистісної зорієнтованості, проектної творчості, наступності, цілісності; науково обґрунтовано теоретичну модель модернізації системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю, в якій з урахуванням принципу наступності структуровано тематичні блоки економічної теорії, ефективно взаємодіють підсистеми профільної, середньої і вищої професійно-економічної освіти, а пріоритетним є проектно-творчий підхід до поетапного формування системи професійних знань економічно обдарованих учнів та студентів.

7. Узагальнено і впроваджено результати експериментального дослідження у навчальних закладах неперервної економічної освіти. Особливо ефективними виявилися методика проблемного навчання авторських курсів “Основи економічної теорії” та “Економіка від простого до складного”, «Мікроекономіка», “Економіка підприємства”, “Мікро-макроекономіка”, “Економічний довідник підприємця”, “Глобальна економіка” за рахунок використання проблемних питань міжпредметного змісту, компетентісного і проектно-творчого підходів.

Впроваджено у навчальний процес загальноосвітніх шкіл, коледжів, ВНЗ III-IV рівня акредитації з підготовки фахівців ОКР (освітньо-кваліфікаційного рівня) за спеціальністю 7.050108 за напрямом 0501 «Економіка і підприємництво»

спеціалізації «Підприємницька діяльність», «Менеджмент організацій» навчальні програми, підручники, посібники, методичні поради з економічної теорії, використання яких дозволяє розв'язувати питання методичних засад формування системи професійних знань у процесі підготовки майбутніх фахівців економічного профілю в конкретних умовах трудової діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує розв'язання всіх проблем, тому на початку третього тисячоліття головним геополітичним питанням є те, що поставлено перед кожною державою: чи спроможна вона реально конкурувати з країнами «золотого мільярда», чи буде вона фінансово поневолена і в найближчі десятиліття відкинута на периферію світового господарства? Тому, щоб зрозуміти до чого, куди та яким шляхом іти Україні, потрібно провести аналіз на основі проблем геоekonomіки та геополітики. Україні потрібен новий курс реформ, який введе в коло розвинених держав. Україна повинна зробити власний вибір економічного розвитку у взаємозалежному глобальному світі.

СПИСОК ОПУБЛКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Кулішов В.В. Методичні засади формування економічної компетентності у процесі підготовки фахівців технологій : монографія / В.Кулішов. –К.: Каравела, 2011. - 567 с.

Підручники

2. Кулішов В.В. Економіка підприємства. Підручник для студентів ВНЗ / В.В. Кулішов, Й.М. Петрович, А.Ф. Кіт / За заг.ред. Й.М. Петровича. - Львів: Магнолія плюс, 2004. - 680 с. (*Гриф МОН України*).
3. Кулішов В.В. Основи економічних знань. Підручник для студентів ВНЗ / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія плюс, 2005.- 526 с. (*Гриф МОН України*).
4. Кулішов В.В. Основи економічної теорії. Підручник для студентів ВНЗ / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія плюс, 2005. - 516 с. (*Гриф МОН України*).
5. Кулішов В.В. Мікро-макроекономіка. Підручник для студентів ВНЗ / В.В. Кулішов - Львів: Магнолія 2006, 2008.- 488 с. (*Гриф МОН України*).

Навчально - методичні посібники

6. Кулішов В.В. Чи можу я бути підприємцем. Методичний посібник щодо проведення ділової гри / В.В. Кулішов. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ, 1999. – 30 с.
7. Кулішов В.В. Економіка серйозно і жартома. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - К.: Ніка – Центр, 2001. -132 с. (*Гриф МОН України*).

8. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - К.: Ніка – Центр, 2002. – 218 с. *(Гриф МОН України)*.
9. Кулішов В.В. Ринок і регіоналістика. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, С.П. Сосько, В.І. Мустафін. - К.: Ніка – Центр, 2002. - 380 с. *(Гриф МОН України)*.
10. Кулішов В.В. Мікроекономіка. Тести. Ситуації. Задачі. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, М.Ф. Горошко. - К.: Ніка – Центр, 2003. - 368 с. *(Гриф МОН України)*.
11. Генеза ринкової економіки. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, Г.І. Башнянин, С.І. Дорогунцов та ін.). - Львів: Магнолія плюс, 2004. - 698 с. *(Гриф МОН України)*.
12. Кулішов В.В. Макроекономіка: основи теорії і практикум. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія плюс, 2004. - 256 с. *(Гриф МОН України)*.
13. Кулішов В.В. Мікроекономіка: основи теорії і практикум. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія плюс, 2004. - 332 с. *(Гриф МОН України)*.
14. Політична економія. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, Г.І. Башнянин, П.П. Гаврилко та ін.). - Львів: Магнолія плюс, 2004. - 482 с. *(Гриф МОН України)*.
15. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія плюс, 2006. - 208 с. *(Гриф МОН України)*.
16. Навчальний економічний словник-довідник. Навчальний посібник. / В.В. Кулішов, В.С. Іфтемічук, В.А. Григор'єв та ін.). - Львів: Магнолія 2006, 2007. - 688 с. *(Гриф МОН України)*.
17. Кулішов В.В. Економіка від простого до складного. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія 2006, 2008. - 184 с. *(Гриф МОН України)*.
18. Кулішов В.В. Економічний довідник підприємця. Навчальний посібник / В.В. Кулішов. - Львів: Магнолія 2006, 2008. - 162 с. *(Гриф МОН України)*.
19. Глобальна економіка. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло та ін.).- Львів: Магнолія 2006, 2009. - 162 с. *(Гриф МОН України)*.
20. Ринкова економіка: основні терміни, поняття і визначення. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, Е.Я. Агеев, С.В. Піча.- Львів: Новий світ - 2000. – Т. 1, 2010. - 506 с. *(Гриф МОН України)*.
21. Ринкова економіка: основні терміни, поняття, визначення. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, Е.Я. Агеев, С.В. Піча.- Львів: Новий світ – 2000. – Т. 2, 2011.- 454 с. *(Гриф МОН України)*.
22. Міжнародний маркетинг. Навчальний посібник / В.В. Кулішов, В.Л. Корінев, Б.М. Одягайло та ін. / За заг.ред. В.В. Кулішова).- Львів: Магнолія 2006, 2011. - 384 с. *(Гриф МОН України)*.

23. Все про соціальну роботу. Навчальний енциклопедичний словник – довідник./За науковою ред. д.с.н., проф. В.М. Пічі. Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене.- Львів: Новий Світ-2000, 2012. – 616 с. (Гриф МОН молоді і спорту України).

Навчальні програми

24. Кулішов В.В. Економіка підприємства. Навчальна програма / В.В. Кулішов, М.Ф. Горошко, В.Т. Коваль. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ. -2000. – 70 с.
25. Кулішов В.В. Економіка підприємств. Навчальна програма / В.В. Кулішов, М.Ф. Горошко. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ. - 2002. – 65 с.
26. Кулішов В.В. Економіка підприємств. Навчальна програма / В.В. Кулішов. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ. - 2006. – 56 с.
27. Кулішов В.В. Глобальна економіка. Навчальна програма / В.В. Кулішов. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ. - 2007. – 51 с.
28. Кулішов В.В., Одягайло Б.М., Кожемякіна Т.В. Міжнародні організації. Навчальна програма / В.В. Кулішов, Б.М. Одягайло, Т.В. Кожемякіна. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ. - 2007. – 32 с.
29. Кулішов В.В. Економіка і організації агропромислових формувань. Навчальна програма / В.В. Кулішов. - Кривий Ріг: Криворізький економічний інститут КНЕУ. -2007. – 34 с.

Статті у наукових фахових виданнях

30. Кулішов В.В. Традиційно-інноваційні підходи щодо вивчення економічних дисциплін / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2010. - № 11 (70). - С. 163-165.
31. Кулішов В.В. Розвиток економічної освіти в національній школі та завдання економіки як основи життя людини і суспільства / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 1 (72). - С. 76-81.
32. Кулішов В.В. Дидактичні основи розвитку економічної освіти до сучасних реалій ринкової економіки / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 2 (73). - С. 34- 40.
33. Кулішов В.В. Інноваційні технології в організації самоосвіти студентів при вивченні економічних дисциплін / В.В. Кулішов // Збірник наукових праць Криворізького ДПУ. - 2011. - № 31. - С. 310-315.
34. Кулішов В.В. Фахова комунікативна компетенція як складова професійної компетентності майбутніх економістів / В.В. Кулішов // Збірник наукових праць Криворізького ДПУ. - 2011. - № 32. - С. 211-217.

35. Кулішов В.В. Теоретичне обґрунтування системи безперервної економічної освіти у нинішніх умовах / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 3 (74). - С. 61-67.
36. Кулішов В.В. Методичні аспекти вивчення економічної освіти на мікрорівні в національній школі / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 4 (75). - С. 80-84.
37. Кулішов В.В. Основні аспекти в досягненні зростання в економіці та використання маркетингу у виробництві товару / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 5 (76). - С. 58-63.
38. Кулішов В.В. Напрями антикризової політики економічної безпеки діяльності підприємства та методи реструктуризації і санації підприємства / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 6 (77). - С. 54-60.
39. Кулішов В.В. Фахова підготовка економістів європейського рівня освіти / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 7 (78). - С. 40-44.
40. Кулішов В.В. Система розвитку економічної освіти в національній школі / В.В. Кулішов // Збірник наукових праць РІПО. - Херсон. - 2011. - № 11. - С. 162-169.
41. Кулішов В.В. Особливості організації самостійної роботи в процесі вивчення економічних дисциплін / В.В. Кулішов // Наукові записки. Серія: педагогічні науки. - Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка. - 2011. - № 97. - С.160-163.
42. Кулішов В.В. Освіта в реаліях Болонського процесу та її переваги в інтеграції Європейського освітнього простору / В.В. Кулішов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Сумський ДПУ ім. А.С.Макаренка. - 2011. - № 2 (12). - С. 258-267.
43. Кулішов В.В. Виробництво матеріальних благ в економічній системі із використанням маркетингу / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 8 (79). - С. 57-62.
44. Кулішов В.В. Дослідження сучасної світової глобалізації в економічних процесах / В.В. Кулішов // Вища школа. - 2011. - № 9. - С. 92-100.
45. Кулішов В.В. Інноваційний розвиток та творчість молоді в процесі економічної освіти. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 13. Збірник наукових праць, 2011. - Випуск 17. - С. 57-63.
46. Кулішов В.В. Методичні підходи теоретичних концепцій технологій діяльності валютно-фінансової системи. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 13. Збірник наукових праць, 2011. - Випуск 18. - С. 59-67.
47. Кулішов В.В. Формування теоретичних основ компетентності у процесі підготовки фахівців технологій економічного профілю в глобальних проблемах у взаємозалежному світі. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 13. Збірник наукових праць, 2011. - Випуск 19. - С. 60-68.
48. Кулішов В.В. Педагогічні технології засвоєння знань факторів ефективності капіталу, виробництва та сфери послуг / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 9 (80). - С.47-50.

49. Кулішов В.В. Інноваційні педагогічні технології при підготовці магістрів економічного профілю / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 11 (82). - С. 74-78.
50. Кулішов В.В. Теоретико-методичні підходи щодо підготовки магістрів-економістів / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2011. - № 12 (83). - С. 41-44.
51. Кулішов В.В. Дослідження технологій сучасної світової глобалізації в економічних процесах та їх наслідки / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2012. - № 1 (84). - С. 53-58.
52. Кулішов В.В. Мікроекономічні ризики та альтернатива вибору в умовах невизначеності результату/ В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2012. - № 2 (85). - С. 52-57.
53. Кулішов В.В. Науково – педагогічні підходи підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. – Спецвипуск 8. – Ч. 1. - Слов'янськ: СДПУ, 2012. – С. 164 – 171.
54. Кулішов В.В. Державне регулювання підприємницької діяльності на мікрорівні / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2012. - № 3(86). – С. 50-56.
55. Кулішов В.В. Імплементация кластерних підходів при викладанні дисципліни «Глобальна економіка» / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. - 2012. - № 4(87). – С. 50-54.
56. Кулішов В.В. Сучасні моделі інноваційної економіки / В.В. Кулішов // Молодь і ринок. – 2012. - № 5(88). – С. 47-52.
57. Кулішов В.В. Теоретико-методичні засади формування системи професійних знань майбутніх економістів/ В.В. Кулішов // Молодь і ринок. – 2012. - № 7(90). – С 66- 70.

Статті у наукових виданнях

58. Кулішов В.В. Сучасні особливості формування регіональних ринків / В.В. Кулішов, В.І. Мустафін, С.П. Сонько // Економіка України. - 2001. - №7. - С.40-43.
59. Кулішов В.В. Регіональні аспекти розвитку агропромислового комплексу / В.В. Кулішов // Регіональна економіка. - 2004. - №2. - С.133-136.
60. Кулішов В.В. Регіональні особливості земельних відносин в Україні / В.В. Кулішов, К.Г. Ходзінський // Регіональна економіка. - 2005. - №1. - С. 218-221.
61. Кулішов В.В. Деякі проблеми регуляторної політики на мікрорівні / В.В. Кулішов // Вісник Криворізького економічного інституту. - 2007. - №1. - С. 30-34.
62. Кулішов В.В. Зовнішньоекономічна політика України: деякі проблеми і перспективи / В.В. Кулішов // Вісник Криворізького економічного інституту. -2008. - №4. - С. 31-33.

63. Кулішов В.В. Зовнішньоекономічні пріоритети України в умовах викликів глобалізації / В.В. Кулішов // Вісник Криворізького економічного інституту. - 2009. - №4. - С. 27-28.
64. Кулішов В.В. Підгтовка майбутніх економістів європейського рівня / В.В. Кулішов // Вісник Криворізького економічного інституту. - 2010. - №4. - С. 27-28.
65. Кулішов В.В. Організація науково-дослідної роботи студентів економічного профілю / В.В. Кулішов // Вісник Криворізького економічного інституту. - 2011. - №4. - С. 123-124.

Матеріали науково-практичних конференцій, доповідей

66. Кулішов В.В. Современные аспекты экономико-правовой культуры. Матеріали міжнародної конференції «Актуальні проблеми духовності - III» / В.В. Кулішов, І.Д. Копайгора. - Кривий Ріг: КДПУ, 2000. - С. 33-34.
67. Кулішов В.В. Проблеми і перспективи конкурентоспроможності економіки України. Матеріали міжнародної конференції «Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону» / В.В. Кулішов. - Суми: Сум ДУ, 2010. - С.118-119.
68. Кулішов В.В. Підготовка майбутніх економістів європейського рівня. Матеріали науково-практичної конференції «Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» / В.В. Кулішов. - Суми: Сум ДУ, 2010. - С. 63-67.
69. Кулішов В.В. Економічна безпека України в умовах глобалізації. Матеріали II Всеукраїнської конференції «Актуальні проблеми: прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств» / В.В. Кулішов. - Кривий Ріг: КЕІ, 2011. - С. 369-373.
70. Кулішов В.В. Виховні основи економічного навчання в національній школі. Доповідь на IX Педагогічних читань пам'яті В.П. Жука «Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні: проблеми, рішення, перспективи». - Львів: Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти НАПН України, 2010.
71. Кулішов В.В. Державний бюджет – чинник формування стабільного розвитку суспільства. Доповідь на XV Міжнародній конференції «Фінанси України». - Дніпропетровськ: ДНУ, 2011.
72. Кулішов В.В. Теоретичне обґрунтування системи безперервної економічної освіти в нинішніх умовах. Доповідь на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Оновлення концептуальних засад професійної та загальної освіти на етапі євроінтеграції». - Запоріжжя: Приватний класичний університет, 2011.
73. Кулішов В.В. Формування професійної компетентності фахівців з економіки в умовах освітньої трансформації. Доповідь на III науково-теоретичній конференції «Глобальні суспільні трансформації та проблеми формування особистості». - Кривий Ріг: КЕІ, 2011.

74. Кулішов В.В. Методичні аспекти організації науково-дослідної роботи майбутніх магістрів - економістів. Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Перспективи і проблеми забезпечення розвитку відкритих конкурентоспроможних економічних систем в умовах глобалізації» / В.В. Кулішов. - Кривий Ріг: КЕІ, 2011. - С. 238-240.
75. Кулішов В.В. Науково – педагогічні підходи підготовки майбутніх фахівців економічного профілю. Матеріали Всеукраїнської науково – методичної конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців у вищій школі»/ В.В. Кулішов. – Словянск: СДПУ, 2012.- С.64-71.

АНОТАЦІЇ

Кулішов В.В. Теоретичні і методичні засади формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. - Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. - Київ, 2012.

Дисертація присвячена формуванню системи професійних знань у процесі підготовки фахівців економічного профілю. Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження з проблеми та сучасний стан методики навчання економічних дисциплін у системі неперервної освіти. Розкрито сутність, зміст та структуру економічної освіти майбутніх фахівців економічного профілю ВНЗ України. Визначено і науково обґрунтовано принципи та педагогічні умови розвитку навчально-пізнавальної діяльності та економічних умінь і навичок студентів, які ґрунтуються на основі комплексу вивчення економічних дисциплін (основ економіки, мікро- та макроекономіки, глобальної економіки) в системі організаційних форм навчання з використанням проблемних задач економічного профілю. Уточнено комплекс критеріїв економічних категорій і розроблено моделі економічного розвитку фахівців економічного профілю. Визначено сутність системи професійних знань фахівців економічного профілю, включаючи знання, вміння, навички, якості економічного профілю, що дало можливість створити комплекс навчальних програм, підручників, навчальних посібників до курсів підготовки та формування системи професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю.

Ключові слова: навчання, освіта, педагогіка, знання, економіка, економічний профіль, компетентність, фахівці, мікроекономіка, макроекономіка, глобальна економіка, інновації.

Кулішов В.В. Теоретические и методические основы формирования системы профессиональных знаний специалистов экономического профиля. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. -

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. - Киев, 2012.

Диссертация посвящена формированию системы профессиональных знаний будущих специалистов экономического профиля, изложена концепция, а также предложена система подготовки специалистов на разных образовательно-квалификационных уровнях, начиная изучение экономики в общеобразовательных школах, колледжах и вузах. Определена структура и содержание главных интегрированных дисциплин для формирования высоких профессиональных знаний у будущих специалистов экономического профиля в условиях непрерывного образования.

В диссертации исследуются основы формирования у студентов экономических факультетов высоких профессиональных знаний, необходимости модернизации учебного процесса в Украине и разработке новых учебных программ, учебников, пособий, которые должны способствовать более качественному обучению, как учеников общеобразовательных школ, так и студентов вузов.

Определена сущность системы профессиональных знаний будущего специалиста экономического профиля, её содержание и структура, включающая знания, умения, навыки, сознание в условиях формирования системы профессиональных экономических знаний.

Разработаны, теоретически обоснованы и экспериментально проведены направления подготовки экономистов к трудовой деятельности, что дает возможность создать комплекс учебных программ, учебников, пособий к определенным курсам подготовки будущих экономистов.

Доказано, что эффективность формирования профессиональной компетентности будущего экономиста зависит от знаний, структуры педагогической деятельности.

Теоретически обосновано, что система формирования профессиональных знаний охватывает все сферы деятельности и является той главной целью, к овладению которой должен стремиться экономист в процессе своего профессионального становления.

Показано, что профессиональное мастерство является целью и результатом профессионального становления, а система профессиональных знаний определяется как уровень мастерства, которого достигает субъект на пути профессионального становления. Профессионализм и мастерство будущего специалиста экономического профиля в данном научном исследовании основывается на обоснованном накоплении качественных знаний, которые зависят от многих факторов, а именно: уровня развития психологии, педагогики, культурологии, общественных и экономических последствий, которые адаптируются к процессам образования в обществе.

Экономическое образование молодежи, её экономическое воспитание в школе, а в последствии в вузе с углубленным изучением экономических дисциплин является парадигмой новейших инновационных технологий учебного процесса, цель которого – обучение и использование профессиональных

экономических навыков в процессе работы, как главного аспекта активизации интереса молодежи к развитию интеллектуальных способностей, инноваций, творческого решения стоящих перед ней проблем. Немаловажное значение имеет определение готовности действовать в условиях рыночной экономики и главное, получение профессиональных знаний по основам экономики, которые в последствии помогут сформулировать профессиональную компетентность будущего специалиста.

Доказано, что формирование системы профессиональных знаний способствует развитию мышления у будущих специалистов экономического профиля к инновационной деятельности, проявлению индивидуального стиля управления, что позволит значительно повысить уровень подготовки в новых экономических условиях хозяйствования.

Установлено, что профессиональное мастерство является целью и результатом профессионального становления. Профессиональные знания и компетентность определяется как уровень мастерства, которого достигает индивидум на пути к профессиональному становлению, накоплению профессионализма. Профессионализм и мастерство будущего специалиста экономического профиля в диссертации основывается на системе формирования профессиональных знаний, зависящими от уровня психологии, педагогики, социальных и экономических факторов, видоизменяющихся процессов, которые возникают в зависимости от процесса обучения.

Для оценки уровня формирования системы профессиональных знаний у будущих специалистов экономического профиля были проведены следующие мероприятия: комплексные контрольные работы по учебным дисциплинам, формирующим профессиональные знания, проведено анкетирование и анализ их результатов в соответствии с разработанной методикой определения уровня знаний по стобальной шкале.

Результаты исследования доказывают эффективность технологий образования для формирования системы профессиональных знаний у будущих специалистов экономического профиля. Результаты данного исследования были отражены в выступлениях, на конференциях, в 28 опубликованных статьях, монографии, 4 учебниках, 18 пособиях, внедренных в учебный процесс высших учебных заведений.

Ключевые слова: обучение, образование, педагогика, знания, экономика, экономический профиль, компетентность, специалисты, микроэкономика, макроэкономика, глобальная экономика, инновации.

Kulishov V.V. Theoretical and Methodical bases of Formation of the system of professional knowledge of specialists of economic profile. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree's searching of Pedagogic Sciences Doctor on Speciality: 13.00.04 – theory and methods of professional training. - National pedagogical university named M.P. Dragomanova. - Kyiv, 2012.

The dissertation is devoted to the professional competence formation of future specialists on economic profile. The psychologic-pedagogic investigations on the

problem and the modern state of economic disciplines' training methods in the system of the unbreakable education are analyzed. The essence, contents and the economic education's structure of economic profile's future specialists of Ukraine higher educational establishments are revealed. The principles and pedagogic conditions of the training-learning activity and economic experiences and skills of students, grounding on the basis of the studying complex of economic disciplines (the Foundations of Economics, Micro- and Macroeconomics, the Global Economics) in the system of training organizational forms with the usage of problem tasks of economic profile are defined and scientifically grounded. The criteria complex of economic categories is made exact, and the economic development models of economic profile specialists are elaborated. The professional competence's essence of the economic profile specialists is determined, including knowledge, skills, experiences, qualities of economic profile, giving the opportunity to create the training complex of educational programs, textbooks, training books for the training courses and for the economic competence formation of future economic profile's specialists.

Key words: Knowledge, training, Pedagogy, Economics, competence, education, specialists, economic profile, Microeconomics, Macroeconomics, Global Economics, innovation.

Підписано до друку 9.11.2012 р. Формат 60 X 90 / 16
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9 .
Тираж 100. Зам. 3712

Віддруковано у видавничому центрі
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
50000, м. Кривий Ріг, просп. К. Маркса, 64

НБ НПУ

100161225

